

ванні моральної особистості: матер. XXI Між. наук.-практ. конф. (Донецьк, 18 травня, 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Донецька обл. держ. адміністрація, Донецький державний інститут штурманського інтелекту. – Донецьк : Наука і освіта, 2007. – С. 53–55.

19. Ватковська М. Г. Філософсько-освітні парадигми та проблеми самореалізації / Ватковська М. Г. // Культура народів Причорномор'я: науч. журнал. – 2011. – № 200. – 156 с.

References

1. Jelljul' Zh. Drugaja revolucija / Zh.Jelljul' // Novaja tehniko-razvivajushaja volna na Zapade. – М. : "Progress", 1986. – S. 147–152.

2. Kuz'michenko I.O. Kreativnaja dijaj'nist' jak sposib inkul'turacii' ljudyny v suchasnyj socium: avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk: spec. 09.00.04 "Filosofs'ka antropologija, filosofija kul'tury" / I.O. Kuz'michenko. – Lugans'k, 2012. – 18 s.

3. Ortega-i-Gasset H. Razmyshlenija o tehnikе / Ortega-i-Gasset H. // Voprosy filosofii. – 1993. – № 210. – S. 32–68.

4. Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii / K.Jaspers. – М. : Respublika, 1994. – 527 s.

5. Mitchem K. Chto takoe filosofija tehniky? / K.Mitchem; [per. s angl. pod red. V.G. Gorohova]. – М. : Aspekt Press, 1995. – 149 s.

6. Filosofija tehniky v FRG / [sost. : C. G. Arzakajap, V. G. Gorohov]. – М. : Progress, 1989. – 528 s.

7. Tavrizjan G. M. Filosofija XX veka o tehnikе i "tehnikeskoj civilizacii" / G. M. Tavrizjan. – М. : ROSSPJeN, 2009. – 210 s.

8. Tradicionnaja i sovremennaja tehnologija: (filos.-metodol. analiz) / [otv. red. V. M. Rozin]. – М., IFRAN, 1998. – 233 s.

9. Popkova N.V. Antropologija tehniky: Problemy, podhody, perspektivy / Natal'ja Vladimirovna Popkova. – М. : Knizhnyj dom "LIBROKOM", 2012. – 352 s.

10. Zhurba M. A. Estetychna docil'nist' jak fenomen imperativnosti (na analizi ekonomichnoi' dijaj'nosti): avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk: 09.00.04 "Estetyka" / M. A. Zhurba. – Lugans'k, 2008. – 16 s.

11. Popkova N. V. Antropologija tehniky: Stanovlenie. – М. : Knizhnyj dom "Libro-KOM"/URSS, 2009. – 344 s.

12. Popkova N. V. Vvedenie v filosofiju tehniky / N.V. Popkova. – Brjansk : Izd-vo BGTU, 2006. – 316 s.

13. Popkova N. V. Tehnogennoe razvitie i tehnosferizacija planety / N.V. Popkova. – М. : IF RAN, 2004. – 260 s.

14. Popkova N. V. Filosofija tehnosfery / N. V. Popkova. – М. : Knizhnyj dom "Librokom"/URSS, 2009. – 344 s.

15. Popkova N. V. Filosofskaja jekologija / N. V. Popkova. – М. : Knizhnyj dom "Librokom"/URSS, 2010. – 328 s.

16. Kolin K. Informacionnaja civilizacija / Kolin K. – М. : In-t problem informatiki RAN, 2002. – 112 s.

17. Kushnir E.Ja. Antropologicheskij karakter sovremennyh transformacij sistemy duhovnyh cennostej / Kushnir E.Ja. // Filosofski doslidzhennja: zb. nauk. pr. SNU im. V.Dalja. – Lugans'k: vyd-vo SNU im. V.Dalja, 2012. – Vyp.16. – 308 s.

18. Zhurba M. A. Do pytannja pro imperativnist' estetychnoi' docil'nosti / M. A. Zhurba // Rol' nauky, religii' ta suspil'stva u formuvanni moral'noi' osobystosti: mater. XXI Mizh. nauk.-prakt. konf. (Donec'k, 18 travnja, 2007 r.) / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Donec'ka obl. derzh. administracija, Donec'kyj derzhavnyj instytut shturnogo intelektu. – Donec'k: Nauka i osvita, 2007. – S.53–55.

19. Vatkov's'ka M.G. Filosof's'ko-osvitni paradymy ta problemy samorealizacii' / Vatkov's'ka M.G. // Kul'tura narodov Prichernomor'ja: nauch. zhurnal. – 2011. – № 200. – 156 s.

Kuzmichenko I. O., Cand. Phil.Sci., Associate Professor of the Department of philosophical and humanitarian disciplines of Institute of chemical technologies of the East Ukrainian national university of V. Dahl (Ukraine, Rubezhnoe), kuzmichenkoi@rambler.ru

The Post-realized Being of a Modern Man: In Search of Ways of Humanistic Correction

On the basis of the analysis of philosophical heritage it is shown the ripened necessity and possible ways of humanization of post-realized being of an incivilized person in modern conditions. The reasons and consequences of escalation of engineering, which is firmly "building in" man's outlook, limits his spiritual space, ability to creativity and development, are considered. It is found out that the escalation of engineering thinking to all spheres of modern man's being causes the necessity of opposition as antidote to the rapid anthropogenic civilization of the new cultural space filled with the value meanings which are implemented in a complex of vital imperatives (moral, aesthetic, ecological, an imperative of economic balance, a tolerance imperative).

Keywords: engineering of thinking, humanization, anthropological asymmetry, equipment, civilization, an incivilized man.

Кузьмиченко И. О., кандидат философских наук, доцент кафедры философских и гуманитарных дисциплин, Институт химических технологий Восточноукраинского национального университета им. В. Даля (Украина, Рубежное), kuzmichenkoi@rambler.ru

Постреализованное бытие современного человека: в поисках путей гуманистической коррекции

На основании анализа философского наследия показано назревшую необходимость и возможные пути гуманизации постреализованного бытия воцивилизованного человека в современных условиях. Рассмотрены причины и последствия эскалации инженерности, которая, прочно "встраиваясь" в мировоззрение человека, ограничивает его духовное пространство, способность к творчеству и развитию. Выяснено, что эскалация инженерного мышления во все сферы бытия современного человека обуславливает необходимость противопоставления в качестве противовеса стремительной техногенной цивилизации нового культурного пространства, наполненного ценностными смыслами, которые воплощены в комплексе жизненных императивов (нравственного, эстетического, экологического, императива экономического баланса, императива толерантности).

Ключевые слова: инженерность мышления, гуманизация, антропологическая асимметрия, техника, цивилизация, воцивилизованный человек.

* * *

УДК 140.8:316.3

Попович О. В.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры философских наук, декан гуманитарного факультета, Державний вищий навчальний заклад "Приазовський державний технічний університет" (Україна, Маріуполь), popovich_o_v@pstu.edu

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Аналіз проблеми формування креативної особистості та її творчого потенціалу відкриває можливість під новим кутом зору розглянути питання дії компенсаційно-креативної функції у культурі на рівні особистості, що з дитинства несла ваду крізь усе життя. Креативний потенціал особистості є її складною інтегративною характеристикою, що ґрунтується на таких складових, як мотиваційні, емоційні, інтелектуальні, комунікативні компоненти. Розвиток креативності передбачає процес оволодіння суб'єктом засобами будівничого потенціалу людського роду, який нарощується з покоління в покоління і фіксується в системі культурних способів взаємодії.

Ключові слова: культура, духовність, творчість, креативність, компенсація, компенсаційно-креативна функція культури.

Актуальність будь-якої наукової проблеми завжди визначається багатьма факторами, серед яких важливе місце належить усвідомленню парадоксальності певних явищ, їхньої невідповідності сформованим уявленням. Зокрема, не одразу виникає сприйняття можливого поєднання двох на перший погляд несумісних понять: аномальність особистості – з одного боку, а з іншого – її креативний художній та культурний простір. Це явище фактично парадоксальне, якщо йдеться про одну й ту ж саму людину.

Проблема культуротворчості в сучасних вітчизняних розвідках постає як царина свободи та вибору людини (Л. Губерський), як прояв життєтворчості (Н. Хамітов), як її екзистенційнесамовизначення (С. Пролєєв), як гарант розвитку національної культури (В. Суханцева), а також проблеми культуротворчого буття (В. Федь). В. Леонтьєва найбільш послідовно аналізує культуротворчість, розглядаючи її як процесуальне буття ціннісно-сміслового універсуму та як "буття-в-культурі". Філософські аспекти творчості вивчали Платон, Аристотель, Н. Кузанський, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм, І. Кант, Г. Гегель, а також вітчизняні науковці Л. Левчук, Т. Новальська, О. Оніщенко, Т. Пархоменко, В. Шинкарук, та ін.

Психологічні аспекти теорії творчості висвітлювали В. Роменець, В. Моляко, В. Рибалка та ін.

Надзвичайно своєчасним є той факт, що київські філософи, естетики та мистецтвознавці досліджують проблеми генезису чуттєвої культури (А. Канарський) та історичне формування художнього способукультуротворчої діяльності (Ю. Афанасьєв); у полі зору й уваги вчених перебувають такі актуальні проблеми: естетичне виховання як компонент культуротворчості (В. Бітаєв); естетичні основи художньої (Л. Левчук, О. Оніщенко) та наукової творчості (О. Поліщук); мистецтвознавчі аспекти української музичної культури (Л. Троєльнікова, В. Шульгіна).

Проблема визначення поняття креативності була поставлена Д. Томпсоном і набула розвитку в дослідженнях Дж. Гілфорда, М. Воллаха, Е. Торренса, Ч. Спірмена та ін. Останнім часом значного поширення набуває комплексний підхід до визначення структури креативності, що передбачає розгляд когнітивних і мотиваційних (К. Уран, Д. Фельдман), когнітивних та особистісних (В. Дунчев, О. Солдатова); особистісних і мотиваційних складників (К. Мартінгейн).

У сучасній науці креативність як творчу діяльність розглядають російські науковці О. Брушлинський, В. Моляко, П. Якобсон, ототожнюють з поняттям творчого процесу – Г. Драч, В. Конєв, як характеристику життя людини аналізують М. Холодна, Л. Шавініна, як особливий спосіб її існування й вирішення нею завдань тощо – А. Матюшкін, О. Белова, І. Бурлакова.

Аналіз ступеня наукової розробленості проблеми підводить нас до розуміння важливості осмислити питання, як саме функції художньої культури співіснують з феноменом компенсації та явищем креативу в художньому і культурному просторі, взаємодіючи в особі однієї людини, а саме креативного творця. Осмислення цього питання визначаємо за мету нашого дослідження. Реалізація цієї мети можлива за умов вирішення таких завдань: аналіз співвідношення художнього та культурного для поглиблення розуміння сутності явища креативності; дослідження особливості формування креативної особистості, що відкриває можливість під новим кутом зору розглянути питання дії компенсаційно-креативної функції у культурі на рівні особистості, що з дитинства несла ваду крізь усе життя.

У зв'язку з цим слід звернутися до осмислення проблеми “духовне”. Останнім часом намітилася суперечлива тенденція: будь-який прояв духовності пов'язується з релігійно-містичним, трансцендентним началом. З-поміж різних визначень поняття “духовне” усталеними є тільки два. Так, А. Кармін доводить, що духовна культура є нічим іншим, як особливою галуззю культурного простору, вона виділяється не за ознакою “нематеріальності”, а за її розташуванням відносно головних осей цього простору – “когнітивної”, “ціннісної” та “регулятивної” [10, с. 153]. При цьому духовна культура розглядається як підсистема культури, а духовність (духовне) пов'язана з двома різними значеннями, які властиві українській науковій думці. Одне з них (похідне від розуміння “духу” як вищої сили, як Бога) означає приналежність до релігійної, церковно-культурної сфери [13, с. 47]. В іншому значенні духовність (коли “дух” позначає суму внутрішніх, “душевних” властивостей людини – її свідомість, мислення, совість, волю) являє собою етико-інтелектуально-емоційне поняття, що ві-

дображає ставлення індивіда до дійсності, тобто “душевні” якості людини.

Ідеальна у своїй основі духовність у художній практиці онтологічно, як правило, не протистоїть матеріальному (яке все ж нерідко вульгарно розуміється як “приземлене”, “плотське”, “меркантильне”), проте наділяє його особливим змістом, і навіть морально ошляхетнює. У цьому розумінні духовним (найчастіше – високодуховним) зазвичай називають моралістичне натхненне, емоційно витончене мистецтво, що підносить етико-гуманістичні ідеали.

Стосовно критеріїв “духовне – матеріальне” Т. Горбунова, досліджуючи природу художніх ідей: “у процесі творчої діяльності людина освоює світ за “міркою будь-якого виду”, тобто універсально, навіть якщо вона переслідує лише утилітарні цілі” [5, с. 91]. Дослідниця вважає, що в предметах творчості втілюються канони краси, раціонально задуманий предмет може мати художнє значення, а не мистецьке.

Нам вбачається, що у процесі розгляду співвідношення художнього та культурного слід визначити три рівні: по-перше, рівень індивідуальної свідомості; по-друге, діяльності; по-третє, системи культури. Такий субстратний (статистичний) зріз культури дає можливість досліднику визначити “речовину”, з якої складається культура. Зрозуміло, що в цьому випадку ми розглядаємо культуру “у статиці”, незважаючи на притаманні їй моменти руху.

В разі необхідності встановити співвідношення в художньому духовного й матеріального, варто нагадати, що К. Хоруженко пропонував визначати через духовно-матеріальну цілісність як спільну сутність поняття “художність”. З огляду на це стає цінним конкретний факт художньої творчості на прикладі унікального живописця А. Тулуз-Лотрека.

На думку М. Кагана, “художня творчість – це не просто плід духовної активності людини, це матеріальне втілення результату роботи її мислення в матеріалі, тобто мислення за допомогою кольору, пластики, звуку” [11, с. 79]. Важливо додати, що художня культура відмінна від культури естетичної. Естетична культура не має локальних меж і є не самостійною підсистемою культури, а її загальним аспектом, що проявляється і в художній культурі, і в усіх інших сферах діяльності. Що ж до художньої культури, то вона реалізує універсальність, багатоваріантність прояву естетичної людської активності, художня ж діяльність, на думку дослідника, – то специфічний вид продуктивної діяльності, а художню культуру він кваліфікував як умовно самостійний культурний шар. За його визначенням, це продукт і принцип організації художньої діяльності, в той же час “сукупний” спосіб, котрий означає, що художня культура охоплює всі галузі художньої діяльності (словесну, музично-вокальну, сценічну, телевізійну тощо), а значить і всі процеси, що оточують ці мистецтва та забезпечують їхнє ефективне функціонування.

Важливо осмислити питання, як функції художньої культури співіснують з феноменом компенсації та явищем креативу в художньому і культурному просторі, взаємодіючи в особі однієї людини, а саме креативного творця. Вважаємо, що з'ясування функцій художньої культури дозволить відстежити “механізм” дії компенсаційно-креативної функції.

Креативність, творчість та культура нерозривно пов'язані. Культурний простір означає створену людьми штучну сферу існування і самореалізації, джерело регулювання соціальної взаємодії і поведінки. Якщо взяти до уваги предмет нашого дослідження, а це індивід з особливими потребами, який впродовж життя ніс ваду тяжкого каліцтва, то безперечно слід визнати, що філософським “стрижнем”, сутністю культури є гуманізм у широкому розумінні як усебічне культивування загальнолюдських цінностей, тобто служіння істині, добру й красі. Культура виконує низку важливих функцій, однією з яких є компенсаційно-креативна функція, котра неможлива без існування креативної особистості в духовному просторі культури.

З урахуванням того, що загальна сфера людської діяльності охоплює різноманітні сфери духовного життя людини в суспільстві, доречно навести вислів М. Бердяєва, що “...будь-яка культура (навіть матеріальна) є культурою Духа; будь-яка культура має духовну основу – вона є культура Духа; будь-яка культура має духовну основу – вона є продукт творчої роботи Духа над природними умовами” [2, с. 207]. На основі вищезначеного можна стверджувати, що духовна культура – це духовний світ окремої людини та її діяльність зі створення духовних “продуктів”, а, отже, і самі продукти її духовної діяльності, наприклад, духовний світ художника Тулуз-Лотрека, тобто створені ним духовні цінності, що вже належать всьому людству як загальне надбання культури.

Значний науковий інтерес становить і більш досліджений аспект творчості. Зокрема, О. Новикова зазначає, що основними видами творчої діяльності є художня, наукова і технічна творчість [10, с. 125]. Дослідниця стверджує, що незалежно від творчої діяльності можна виокремити дві основні ознаки творчого процесу. Перша з них – це якісна новизна продуктів творчості або способу їх виготовлення, друга (більш прагматична) – соціальна значущість результатів.

У детальнішому викладі ознака якісної новизни передбачає оригінальність, своєрідність, несподіваність, несхожість на попередні аналоги й прообрази, незалежність і сміливість рішень, тобто все, що характеризує рівень творчості. При цьому слід мати на увазі, що новизна може бути об'єктивною, якщо результат творчості є новим для загалу, якщо він одержаний вперше в історії суспільства; в іншому разі новизна вважається суб'єктивною, якщо винахід є новим тільки для самого суб'єкта, тобто носить індивідуально-психологічний характер. І хоча психологи і такий результат вважають продуктом творчої діяльності, зрозуміло, що в суспільному плані важливішою є об'єктивна новизна.

Необхідно зауважити, що така характеристика може існувати тільки у зв'язку з другою ознакою творчості – соціальною значущістю (цінність, важливість для суспільства) результатів, якою враховується, наскільки ці результати актуальні для інших. Якщо продукт діяльності має цінність тільки для його творця, то він є індивідуально значущим. Особливо важливою є оцінка ролі творчих результатів для суспільства, для розвитку тих чи інших галузей людського буття, а це, як відомо, відбувається з часом. Багато видатних митців впродовж життя страждали від неможливості порозумітися із сучасниками, нехтувались останніми, а то й переслідувались за свою твор-

чість. Однак, історія ставить все на свої місця, і, істинно великі творчі досягнення рано чи пізно здобувають загальне визнання та запізнілу вдячність.

На нашу думку, між двома ознаками творчості – новизною й соціальною значущістю – існує складний і суперечливий зв'язок. Новизна, новий результат, як правило, не має ще соціальної оцінки, бо потрібен певний час, щоб його значення сповна проявилось. Навпаки, соціально значущий результат – це результат, який вже набув суспільного визнання, застосування і розповсюдження, а відтак перестав бути новим. Отже, новизна і значущість – тимчасово протилежні поняття, тому що нове ще не поціноване, а оцінене – вже не нове. Парадоксальність творчості полягає в тому, що вона певним чином поєднує ці протилежності. Тобто, творець не просто створює щось нове, але й передчуває задалегідь його майбутню значущість.

Аналіз проблеми дослідження формування креативної особистості відкриває можливість під новим кутом зору розглянути питання дії компенсаційно-креативної функції у культурі на рівні особистості, що з дитинства несла ваду криз усе життя. Відомий учений А. Адлер у своїй концепції “індивідуальної” психології наполягав на тому, що творіння як в науці, так і в мистецтві – це подолання так званого “комплексу неповноцінності”, це “компенсація”, і навіть “надкомпенсація”, і довів, що феномени “компенсація”, “надкомпенсація” є особистісними механізмами своєрідного відшкодування фізичної неповносправності досягнутими духовними та інтелектуальними набутками. Варто звернути увагу на той факт, що А. Адлер розмежовує “можливості” обох механізмів, стверджуючи, що саме компенсація є тією творчою (креативною) силою, що відкриває шлях для реальних, а не ілюзорних перетворень дитини на людину: “...вона (людина) створила людську культуру, як засіб збереження людського роду й форми вираження, та й життєвий стиль індивіда як реакцію на тиск зовнішнього світу, як засіб захисту...” [1, с. 368].

На думку А. Адлера, явище надкомпенсації повинне розвинути в суб'єкта (дитини Анрі – підлітка-каліки) саме те, чого в нього бракувало в реальному житті. Так, з дитинства Анрі мав яскраве світосприйняття, тому саме театр справив на нього велике враження на все життя.

Усе, що творець вклав би в любов, він віддає роботі. У ній реалізується надлишок його невикористаних життєвих сил (компенсація). Чуттєвість мучить митця, а це засвідчує високий рівень креативності.

Як свідчать системні спостереження, дитяча обдарованість (маємо на увазі й дітей з особливими потребами) не є поодиноким явищем. Вияв художніх здібностей у дитячому віці, безсумнівно, свідчить про існування природженого фактора, обумовленого фізичним складом людини (скажімо, нормальним чи аномальним рівнем розвитку зору або слуху). Саме тому слід завжди дбати про те, щоб дитина з художнім хистом мала змогу розвивати його, вдосконалювати власні здібності. Адже не секрет, що соціальні умови, “додані” до природжених якостей, істотно сприяють формуванню художнього таланту.

Підсумовуючи, слід зауважити, що за своєю природою явище креативності культурно детерміноване. Як на наш погляд, саме в оволодінні культурними формами

дійсності виявляється джерело та механізм становлення й розвитку креативності. Розглядаючи креативність як базову характеристику обдарованості, дослідники вказують на неправомірність спроб ототожнення цих понять, а тому залучають до структури обдарованості інші складники [3, с. 104]. Водночас, виступаючи значущим показником структури обдарованості, креативність виявляється в таких явищах, як масова, дитяча чи так звана “примітивна” творчість, тобто елементарний інтерес і бажання займатись якоюсь діяльністю.

Культивована думка про відокремлення й диференціацію креативних і “рекреативних” чинників спричинила той факт, що залишається відкритим питання про зворотний вплив креативності на особистість. Ми вважаємо, що саме креативність виступає тією інтегративною якістю людської психіки, яка детермінує інтелектуальні й особистісні аспекти психіки дитини з особливими потребами. Інтегративний характер креативності увиразнюють численні кореляції інтелекту, креативності та особистісних якостей. Скажімо, Є. Ігнат'єв [7, с. 120] вказує на можливість виникнення своєрідної творчої домінанти у тих, хто глибоко перейнятий творчою діяльністю. Поява такої домінанти приводить до посилення спостережливості, наполегливого пошуку матеріалів, до підвищення творчої активності, зростання продуктивності.

Сама ж теза про домінантну значною мірою увиразнюється підходом, що виокремлює креативність як системотворчий чинник, який визначає розвиток і наступні структурні рівні організації всієї психічної системи індивіда. Адекватною одиницею системного трактування творчості може бути така, що поєднує в собі інтелектуальні й особистісні мотиваційні характеристики. Вдалою спробою застосування системного підходу в дослідженнях творчості вважаємо розроблений Я. Пономарьовим принцип трансформації етапів розвитку явища в структурні рівні його організації, що виступають згодом як функціональні ступені подальших взаємодій, котрі переходять у нову якість [12].

Згідно з концепцією Я. Пономарьова, функціонування креативності пов'язане з інтелектуальною активністю та чутливістю щодо інших процесів власної діяльності. Важливим, на наш погляд, є такий висновок цієї концепції: ця залежність креативності є свідченням спонтанності її виявів хоча не повністю відображає специфіку стимулювання творчої продуктивності, актуалізації. Як свідчать дослідження, творча активність може виявлятися не лише на позасвідомому рівні, а й виконуватися “...на усвідомлюваному рівні планомірним і теоретичним шляхом...” [12, с. 61].

Креативний потенціал особистості виступає як складна інтегративна характеристика особистості, що ґрунтується на таких складових, як мотиваційні, емоційні, інтелектуальні, комунікативні та інші компоненти.

Дослідники стверджують, що за спостереженнями, креативність як ідеальний зміст психіки формується в процесі становлення особистості, тобто це соціокультурне явище. Отже, і успадковується воно соціально, а виникнення його на ґрунті природженої морфології мозку неможливе. Виходячи з положень культурно-історичної концепції Л. Виготського про модифікацію психіки людини, її вищих проявів у процесі засвоєння культурних способів пізнання [4], вважаємо, що креати-

вність як властивість людської розумової сфери лише за певних умов накопичення знань та досвіду в царині матеріальної та духовної культури поступово починає виступати власною окремою рисою психічної діяльності суб'єкта. Людина “...розвивається в межах культурного цілого, де кристалізовано досвід спілкування, діяльності і світосприйняття” [8, с. 24]. Тому творчість можлива лише тоді, коли “...будь-яка людина, виходячи за межі вже досягнутого рівня культури й розвиваючи її далі, робить це у взаємодії з культурою, спираючись на неї навіть у процесі подолання її обмеженості на тих чи інших напрямках суспільного прогресу” [9, с. 31].

Важливим для висвітлення нашої проблеми є розгляд культури як сукупного (родового) творчого досвіду (М. Бахтін), навіть як форм людської ментальності, що історично склалися й перебувають у процесі подальшого формування. Вхідження індивіда в культуру – це щоразу “самонародження” (В. Кудрявцев) й осягнення значення культури, що забезпечує тим самим “вростання як нормальної дитини, так і аномальної дитини в цивілізацію” і являє собою “єдиний сплав із процесами її органічного розвитку” (Л. Виготський). Дещо простіше, але досить переконливо висловлюється з цього приводу В. Дружинін, коли вказує на те, що вже сама творчість є культурним винаходом і “виникає тому, що окрема людина не може існувати, не виробляючи нових предметів культури, як не може припинити їсти, пити чи дихати” [6, с. 67].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що культура такою мірою виступає детермінантою креативності, якою культурні надбання присвоюються людиною та осмислюються нею в будь-якій діяльності. А розвиток креативності передбачає процес оволодіння суб'єктом засобами будівничого потенціалу людського роду, який нарощується з покоління в покоління й фіксується в системі культурних способів взаємодії.

Опрацьований обсяг науково-дослідницьких джерел дає нам підстави сформулювати визначення явища “креативність” у такий спосіб: це універсальна якість людської психіки, що виражає її родову сутність та змогу суб'єкта “вийти за межі” наявної ситуації, вибудувати нову систему знань і відносин та нові способи взаємодії з дійсністю в процесі входження в культуру.

На нинішньому етапі проблеми творчості розглядають у силовому полі ідеї “глобальної креативності” у межах визнання онтологічного статусу креативних процесів, у констатуванні первинності останніх як певної тотальності. У цьому контексті можна зробити узагальнюючий висновок, що людська творчість суть інтегральна сукупність фантазії, передбачення, інтуїції й досвіду.

Кожна людина, у тому числі і людина з обмеженими можливостями, може стати креативною особистістю, яка завдяки своєму творчому доробку стає складовою “генетичної пам'яті нації”, яка є джерелом національного духу, національної культури, і таким чином, причетна до загальнолюдських цінностей усього світу.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Понять природу человека / А. Адлер ; пер. Е. А. Цыпина. – СПб. : Академ. проект, 1997. – 256 с.
2. Бердяев Н. А. Самопознание: (опыт философской автобиографии) / Н. А. Бердяев. – М. : Междунар. отношения, 1990. – 336 с.
3. Венгер Л. А. Развитие познавательных особенностей в процессе дошкольного воспитания / Л. А. Венгер. – М. : Педагогика, 1986. – 321 с.

4. Выготский Л. С. Развитие высших психологических функций / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1960. – 302 с.
5. Горбунова Т. В. Природа художественных идей. Искусство в системе общественного сознания / Т. В. Горбунова. – Л. : Изд. Ленинград. ун-та, 1991. – 112 с.
6. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 368 с.
7. Игнатъев Е. И. Психология изобразительной деятельности детей / Е. И. Игнатъев. – [2 е изд., доп.]. – М. : Учпедгиз, 1961. – 222 с.
8. Ильенков Э. В. Диалектическая логика: очерки истории и теории / Э. В. Ильенков. – М. : Политиздат, 1984. – 302 с.
9. Калошина И. П. Структура и механизмы творческой деятельности (нормативный подход) / И. П. Калошина. – М. : Педагогика, 1983. – 211 с.
10. Кармин А. С. Культурология / А. С. Кармин, Е. С. Новикова. – СПб. : Питер, 2004. – 464 с.
11. Основы теории художественной культуры: учеб. пособие / под общ. ред. Л. М. Мосоловой. – СПб. : Лань, 2001. – 288 с., ил. – (Мир культуры, истории и философии).
12. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарев // Тенденции развития психологической науки. – М. : Педагогика, 1988. – 327 с.
13. Художественная культура. Термины. Понятия. Значения: слов.-справочник / под ред. И. Н. Лисаковского. – М. : Изд-во РАГС, 2002. – 240 с.

References

1. Adler A. Ponyat' prirody cheloveka / A. Adler; per. E. A. Tshipina. – Spt.: Academ. Proekt, 1997. – 256 s.
2. Berdyaev N. A. Samopoznanie: (opit filosofskoy avtobiografii) / N. A. Berdyaev. – M. : Mezhdunar. otnosheniya, 1990. – 336 s.
3. Venger L. A. Razvitie poznatelnykh osobennostey v protsesse doskolnogo vospitaniya / L. A. Venger. – M. : Pedagogika, 1986. – 321 s.
4. Vigotskiy L. S. Razvitie visshih psihologicheskikh funktsiy / L. S. Vigotskiy. – M. : Pedagogika, 1960. – 302 s.
5. Gorbunova T. V. Priroda hudozhestvennykh idey. Iskustvo v sisteme obshchestvennogo soznaniya / T. V. Gorbunova. – L. : Izd. Leningrad. un-ta, 1991. – 112 s.
6. Druzhinin V. N. Psihologiya obshchih sposobnostey / V. N. Druzhinin. – 3-e izd. – Spb.: Piter, 2007. – 368 s.
7. Ignatiev E. I. Psihologiya szobrazitelnoy deyatel'nosti detey / E. I. Ignatiev. – M. : Uchpedgiz, 1961. – 222 s.
8. Il'enkov E. V. Dialekticheskaya logika: ocherki istorii i teorii / E. V. Il'enkov. – M. : Politizdat, 1984. – 302 s.
9. Kaloshina I. P. Struktura i mehazizmi tvorcheskoy deyatel'nosti (normativniy podhod) / I. P. Kaloshina. – M. : Pedagogika, 1983. – 211 s.
10. Karmin A. S. Kulturologiya / A. S. Karmin, E. S. Novikova. – Spb. : Piter, 2004. – 464 s.
11. Osnovi teorii hudozhestvennoy kulturi: ucheb. posobie / pod obsh. red. L. M. Mosolovoy. – Spb. : Lan', 2001. – 288 s.
12. Ponomarev Ya. A. Psihologiya tvorchestva / Ya. A. Ponomarev // Tendentsii razvitiya psihologicheskoy nayki. – M. : Pedagogika, 1988. – 327 s.
13. Hudozhestvennaya kultura. Termini. Ponyatia. Znachenia: slov.-spravochnik / pod red. I. N. Lisakovskogo. – M. : Izd-vo RAGS, 2002. – 240 s.

Popovych O. V., assistant professor of the department of philosophy, Ph.D., candidate of pedagogic science, the dean of the faculty of humanities, Pryazovskiy State Technical University, State Higher Educational Institution (Ukraine, Mariupol), popovich_o_v@pstu.edu

Creativity as a sociocultural phenomenon

Analysis of the formation of creative personality and person's creative potential gives an opportunity for a new consideration of compensation-creative functions in culture with regard to a person that has been disabled all his or her life. Creative potential is a person's complex integrative feature based on such components as motivational, emotional, intellectual and communicative ones. Development of creativity presupposes that a person masters the means of constructive potential of the human race that is built up from generation to generation and is fixed in the system of cultural interactions.

Keywords: culture, spirituality, creative work, creativity, compensation, compensation-creative function of culture.

Popovich E. V., кандидат педагогических наук, доцент кафедры философских наук, декан гуманитарного факультета, Государственное высшее учебное заведение "Приазовский государственный технический университет" (Украина, Мариуполь), popovich_o_v@pstu.edu

Creativity as a sociocultural phenomenon

Анализ проблемы формирования креативной личности и ее творческого потенциала открывает возможность под новым углом зрения рассмотреть вопрос действия компенсационно-креативной функции в культуре на уровне личности, которая с детства имела недостаток и пронесла его через всю свою жизнь. Креативный потенциал личности является ее сложной интегративной характеристикой, основанной на таких составляющих, как мотивационные, эмоциональные, интеллектуальные, коммуникативные компоненты. Развитие креативности предусматривает процесс овладения субъектом средствами создающего потенциала человеческого рода, который нарастает из поколения в поколение и фиксируется в системе культурных способов взаимодействия.

Ключевые слова: культура, духовность, творчество, креативность, компенсация, компенсационно-креативная функция культуры.

* * *

УДК 130.122

Артюшенко О.

старший викладач кафедри іноземних мов,
УАІМВЛ ім. Аверроеса МАУП (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ МЕНТАЛЬНОСТІ У НАУКОВОМУ ТА ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСАХ

Розглянуто різні підходи на визначення поняття "ментальність" у класичних роботах та у сучасному науковому і філософському дискурсах. Автором проаналізовано здобутки різних вчених та філософів на дане питання. Автор порівнює різні визначення поняття ментальності та намагається знайти спільність визначень, адже кожен філософ, кожен вчений жив у певному столітті і робив свій моніторинг на основі того часу, тих подій, які відображали дану епоху. Стаття супроводжується уривками з робіт вчених, які досліджували дане питання. Більшість науковців сяглося до думки, що феномен ментальності має тенденцію до трансформації. Автором виявлено тенденція до трансформації поняття від ознаки примітивності до якості цивілізованості етносу. Визначено, що ментальність як поняття мало різні визначення – це і характер, і душа народу. Звернена увага на проблему трансформації ментальності за умов глобалізації та інформаційної революції та запропоновано авторське визначення української ментальності. Дослідження питання ментальності є актуальним на сьогоднішній день, коли весь світ спостерігає за подіями в нашій державі, адже засоби масової інформації досить часто наголошують, що криза стану українського суспільства закладена у національних рисах ментальності.

Ключові слова: ментальність, менталітет, феномен, трансформація, тенденція, характер, душа народу, глобалізація, українська ментальність.

Людство переживає непрості часи, пов'язані з викликами третього тисячоліття, зокрема, перехід до нової цивілізації – інформаційної, де суперечливі тенденції глобалізації та антиглобалізації, міграційні процеси змінюють ментальний, соціокультурний, національний характер Європи та світу. Виходячи з цього, виникає багато запитань: Чому всі народи різні, чим вони відрізняються один від одного? Які чинники вплинули на це, і які з них продовжують впливати? Який вектор цих впливів? На ці питання неодноразово намагалися дати відповідь багато філософів, вчених, митців, політиків. Є достатні підстави вважати, що мова йде про ментальність, якою наділений певний народ, саме це і робить його відмінним по відношенню до іншого.

Проблема питання ментальності не є виключно академічною, науковою проблемою. Нерідко в українських засобах масової інформації можна знайти пояснення кризового стану українського суспільства у національних рисах менталітету. З одного боку широка суспільна увага свідчить про невідому актуальність піднятої в цьому дослідженні проблеми, а з іншого боку – ускладнює вибір джерельної бази дослідження і його методоло-